

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ: УМОВИ ВИНИКНЕННЯ, ВИЗНАННЯ, ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ

ACCOUNTS RECEIVABLE: CONDITIONS OF ORIGIN, RECOGNITION, DISPLAY IN ACCOUNTING

УДК 657.1

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.48-92>

Лисак О.П.

судовий експерт
відділу економічних досліджень
Вінницький науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України
Гудзенко Н.М.
к.е.н., доцент кафедри обліку
та оподаткування в галузях економіки
Вінницький національний
аграрний університет

Lysak Olga

Vinnitsia Scientifically-Experience
Expertly-Criminalistics Center
Ministry of Internal Affairs of Ukraine
Gudzenko Nataliya
Vinnitsia National Agrarian University

У статті розглянуто умови виникнення дебіторської заборгованості залежно від виду діяльності та умов господарювання відповідно до вимог законодавства; специфіку її визнання як об'єкта оподаткування, обліку та звітності; особливості оцінювання та відображення в системі бухгалтерського обліку задля забезпечення можливості управління величиною такої заборгованості. Розглянуто інформаційне та організаційне забезпечення управління розрахунками з дебіторами, можливості вдосконалення організації обліку та управління дебіторською заборгованістю на основі застосування системного підходу, який поєднує економічне, облікове, податкове та юридичне трактування. Акцентовано увагу на необхідності забезпечення достовірності оцінки заборгованості дебіторів та її дисконтування. Розкрито особливості інвентаризації дебіторської заборгованості, умови виникнення сумнівної та безнадійної заборгованості, її дисконтування, порядок списання безнадійної заборгованості, зокрема за рахунок сформованого резерву, а також податкові наслідки.
Ключові слова: дебітори, заборгованість, сумнівний борг, безнадійна заборгованість, облікова політика, оцінка, інвентаризація заборгованості.

В статье рассмотрены условия возникновения дебиторской задолженности в зави-

симости от вида деятельности и условий хозяйствования в соответствии с требованиями законодательства; специфика ее признания как объекта налогообложения, учета и отчетности; особенности оценивания и отражения в системе бухгалтерского учета с целью обеспечения возможности управления величиной такой задолженности. Рассмотрены информационное и организационное обеспечение управления расчетами с дебиторами, возможности совершенствования организации учета и управления дебиторской задолженностью на основе применения системного подхода, который сочетает экономическую, учетную, налоговую и юридическую трактовки. Акцентируется внимание на необходимости обеспечения достоверности оценки задолженности дебиторов и ее дисконтирования. Раскрыты особенности инвентаризации дебиторской задолженности, условия возникновения сомнительной и безнадежной задолженности, ее дисконтирования, порядок списания безнадежной задолженности, в частности за счет сформированного резерва, а также налоговые последствия.

Ключевые слова: дебиторы, задолженность, сомнительный долг, безнадежная задолженность, учетная политика, оценка, инвентаризация задолженности.

In the article have been analyzed the circumstances for appearance of arrears of debtors dependent on the kind of their activities and the conditions of management according to the requirements of law; the specificity of averring them as being an object of management, accountancy, and reporting; the peculiarities of evaluation and reverberation within the system of accountancy in order to provide capabilities for managing a unit of such an indebtedness. Here is examined informative and organizing securement of managing settlements with debtors, opportunities for the improvement of accountancy arrangement and management of debtors' arrears based on the implementation of the system approach for the arrears of debtors are quite specific assets which is fraught with a risk of not repayment to objective and subjective reasons. Special attention is paid to the necessity of evaluation of potential risks of not returning the arrears by debtors the creation of resources for covering possible losses after debt relief. For this purpose, it is necessary speaking of the accounting policy, to outline conditions of doubtful debt repayment and take into account legal interpretation of debtors' arrears, which will positively influence the financial policy and choice of counteragents. A separate group is allocated bad receivables, but since it is contractual, the terms of the contract may provide for another limitation period, including a reduced (special) limitation period of one year. With a possibility of over-growing risks for the work of enterprises in order to implement a crisis management, it is especially actual to improve the system of control over the debtors' arrears including inventory and internal auditing. Under the circumstance of doing export operations control over the repayment discipline should be enhanced following the adherence to the principles of the crisis management of the debtors' arrears. In the given abstract peculiarities of the inventory of the debtors' arrears are highlighted, including its discounting, the order of hopeless debt relief also thanks to the created resources and tax consequences.

Key words: debtors, debt, doubtful debt, bad debt, accounting policy, valuation, debt inventory.

Постановка проблеми. Здійснення підприємницької діяльності (ведення бізнесу) передбачає обов'язкове укладання господарських, трудових, цивільно-правових та інших видів договорів, виконання яких передбачає високу ймовірність виникнення заборгованості. Дебіторська заборгованість фактично вважається активом, оскільки уособлює не отримані суб'єктом підприємницької діяльності кошти в результаті виконання контрактних умов. Однак заборгованість дебіторів є досить специфічним активом, адже завжди присутній ризик неповернення такого боргу з об'єктивних та суб'єктивних причин, тому дебіторська заборгованість вимагає постійної уваги й контролю, особ-

ливо за умови зростання ризику її перетворення на безнадійний борг, що може стати причиною зниження платоспроможності через «вимивання» грошових коштів з обігу. Актуальною проблемою є пошук оптимальних методів управління заборгованістю задля недопущення її перетворення на безнадійну та перевищення критично допустимого рівня для підприємства з урахуванням специфіки його діяльності, розміру та інших особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відображення в обліку розрахунків з дебіторами, управління дебіторською заборгованістю розглядалися вченими-дослідниками, серед яких варто виділити таких, як М.Д. Білик, Н.І. Верхоглядова,

З.В. Гуцайлюк, Й.Я. Даньків, Є.В. Дубровська, В.І. Єфіменко, Л.М. Кіндрацька, В.М. Костюченко, О.В. Лишиленко, І.М. Парасій-Вергуненко, О.А. Подолянчук, М.С. Пушкар, І.Б. Садовська, В.П. Савчук, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко. Більшість учених акцентує увагу на розкритті сутності заборгованості, її класифікації, методів обліку, аналізу та аудиту. Однак подальше вдосконалення господарських відносин, їх активний розвиток, поширення міжнародних стандартів обліку та звітності вимагають застосування комплексного підходу до розроблення моделі управління дебіторською заборгованістю в межах кожного окремого підприємства, яка буде враховувати найбільш суттєві обмежуючі фактори та базуватись на даних системи обліку й звітності. В нинішніх умовах основний акцент управління зміщується в бік аналітичного оцінювання впливу величини заборгованості як активу на платоспроможність та стабільність роботи підприємства. Цей напрям є надзвичайно важливим, однак вимагає суттєвого доповнення, гармонізації теорії та практики вітчизняного бухгалтерського обліку відповідно до вимог міжнародних стандартів. Мистецтво управління дебіторською заборгованістю полягає не стільки в аналізі впливу її розміру на основні фінансові показники роботи, скільки у створенні умов, спрямованих на забезпечення можливості повернення боргів.

Постановка завдання. Метою статті є систематизація та узагальнення діючої практики виникнення, визнання, відображення в обліку та звітності дебіторської заборгованості для розроблення оптимальної моделі управління такою заборгованістю в межах підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Причиною виникнення дебіторської заборгованості є наявність розрахункових операцій між контрагентами, що виникають за фактом відвантаження продукції (виконання робіт або надання послуг) та передбачають сплату визначеної договором суми коштів, яка буде здійснюватися повністю або частинами за визначений період часу. Контрагент (лат. «*contrahens*» – «домовлятися»; «*contra*» – «проти» + «*agens*» – «діючий»; «*contrahere*» – «протистояти взаємно») – це особа або установа, що бере на себе певні зобов'язання за договором. «Контр» (проти) походить з протиставлення однієї сторони іншій [1]. В договорі зобов'язанню кожної зі сторін протистоїть (кореспондує) право іншої сторони, і навпаки.

У правових відносинах під контрагентом розуміється одна зі сторін договору, хоча в Цивільному кодексі чітко визначення терміна «контрагент» відсутнє. Контрагентами виступають сторони договору (дві або більше) щодо один одного, тобто можна зробити висновок, що кожен партнер, який укладає контракт, є контрагентом, а в момент підписання контракту, коли він набуває юридичної сили, він бере на

себе зобов'язання відповідно до прописаних контрактом умов, зокрема щодо сплати заборгованості за отримані активи (цінності), роботи чи послуги.

Дебіторською заборгованістю вважають суми оплати від клієнтів, покупців, замовників підприємства, які на дату формування звітності (проміжної або річної) чи надання робіт, поставки товарів ще від них не отримані. Таких контрагентів називають дебіторами [2].

З огляду на економічну сутність операцій, що приводять до виникнення дебіторської заборгованості, здебільшого вона має договірний, товарний характер (за підставою виникнення), але може виникати також за фактом авансових платежів, випадкових чи навмисних переплат податків та зборів до державного бюджету. Заборгованість дебіторів набуває ознак боргового активу, оскільки передбачає можливість перетворення права вимоги боргу на реальні грошові кошти в найближчій перспективі. З економічної точки зору для самого дебітора вона є джерелом безкоштовних ресурсів тимчасового користування, може використовуватися для погашення кредиторської заборгованості, виконує функцію безвідсоткового споживчого кредиту, що надається по відкритому рахунку. Доказом наявності закріпленої за дебітором заборгованості є підписаний покупцем (споживачем послуг) рахунок та відповідні бухгалтерські записи у продавця. Підтверджено факт наявності заборгованості та її строковості в процесі інвентаризації.

З позиції бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигід, а її сума може бути достовірно визначена [3]. За ПСБО 10 «Дебіторська заборгованість» нею вважаються суми боргових зобов'язань контрагентів станом на певну дату. Для організації обліку та звітності після визнання об'єкта активом важливо чітко окреслити його характеристики, зокрема оборотність, здатність генерувати дохід та грошові кошти, термін погашення.

Для управління використовують розподіл за правовим критерієм, виділяючи строкову або прострочену заборгованість. До строкової належить та частина заборгованості дебіторів, строк погашення якої ще не настав або становить менше одного місяця, а також яка пов'язана з нормальними строками розрахунків, визначеними в угодах [4]. Простроченою вважається заборгованість, погашення якої не відбулося у визначений договором термін, або заборгованість, пов'язана з помилками в оформленні розрахункових документів. Чим далі в часі відтермінується виконання дебітором взятих на себе зобов'язань, тим більш сумнівною для кредитора є можливість отримання такого боргу. З огляду на наявні обставини та фактори, які необхідно передбачити в обліковій та фінансовій політиці підприємства, прострочена

дебіторська заборгованість може вважатися сумнівною. У П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [3] визначено, що «сумнівний борг – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником».

В окрему групу виділяють безнадійну дебіторську заборгованість, яка є поточною дебіторською заборгованістю, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності (п. 4 ПБО 10) [3], тобто це рахунки, які покупці не оплатили і які не будуть оплачені через ліквідацію боржника, якщо не передбачено правонаступництво за цим зобов'язанням, або за якою сплинув строк позовної давності.

Законодавством (ст. 257 Цивільного кодексу України [5]) передбачено, що строк позовної давності становить 3 роки з моменту спливу строку виконання зобов'язання, передбаченого договором, але оскільки дебіторська заборгованість є договірною, то умовами договору може бути передбачено інший термін позовної давності, що не суперечить законодавству. У ст. ст. 257–258 ЦКУ міститься загальне та спеціальне регулювання позовної давності, що часто не враховується в договорах та не знаходить відображення в обліковій політиці. Скорочена (спеціальна) позовна давність в один рік застосовується до вимог у зв'язку з недоліками проданого товару, щодо неналежної якості роботи, виконаної за договором підряду [5]. Під час укладання договору, за яким виникає дебіторська заборгованість, необхідно звернути увагу на те, що строки позовної давності можуть бути подовжені угодою сторін. На особливу увагу заслуговує встановлення початку перебігу позовної давності, оскільки існують специфічні роботи, виконання яких може здійснюватися за періодами (так звані триваючі зобов'язання). В разі порушення контрактних умов штрафні санкції нараховуються за кожен період, а позовна давність також обчислюватиметься в межах кожного періоду окремо. Якщо договором передбачено, що пеня буде стягуватися за кожен день прострочення виконання зобов'язання, позовну давність необхідно обчислювати окремо за кожен день. Ця особливість вимагає належного облікового обґрунтування та аналітичної деталізації.

Визнана відповідно до законодавства безнадійна дебіторська заборгованість (майбутніх економічних вигід не очікується отримати) переставє відповідати критерію визнання активу, а для підприємства перетворюється на витрати. Розмежування сумнівної та безнадійної заборгованості зумовлено тим, що податкове законодавство (пп. 14.1.11 Податкового кодексу України [6]) визнає лише поняття безнадійної заборгованості та умови, за якими заборгованість можна вважати безнадійною. Достатньою податковою умовою для визнання безнадійного боргу є сплив строку

позовної давності за зобов'язаннями щодо такої заборгованості незалежно від того, чи звертався кредитор до суду задля її стягнення. Поняття позовної давності міститься у Цивільному кодексі України [5] й передбачає строк, протягом якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права чи інтересу (ст. 256 ЦКУ). Списати дебіторську заборгованість в обліку та виключити зі складу активів у звітності можна лише після того, як вона отримує статус безнадійної. Сумніви в поверненні не дають підстав для списання, адже досить важко чітко окреслити умови сумнівності погашення боргу, що дає підстави для фінансових маніпуляцій та зловживань.

На відміну від загальноприйнятої вітчизняної практики, в міжнародних стандартах обліку та звітності (МСБО та МСФЗ) відсутні чіткі визначення понять «сумнівна заборгованість» і «безнадійна заборгованість». Класифікація заборгованості дебіторів здійснюється відповідно до самостійно вибраних підприємством критеріїв з урахуванням професійної думки фахівців, що закріплено в наказі про облікову політику. Відсутність чітких рекомендацій щодо виокремлення сумнівної та безнадійної заборгованості пояснює те, що в міжнародних стандартах не наведено алгоритмів розрахунку резерву сумнівних боргів МСБО, тобто кожне підприємство самостійно визначає та описує в обліковій політиці методику формування резерву сумнівних боргів.

Юридичне трактування дебіторської заборгованості як активу необхідно враховувати на етапі організації обліку та подальшого управління з огляду на те, що використання активу передбачає можливість його передачі, обміну, навіть продажу, хоча на практиці правову характеристику дебіторської заборгованості часто не враховують. Застосування комплексного підходу, що поєднує економічну, юридичну, податкову та бухгалтерську складову, є запорукою ефективного управління дебіторською заборгованістю.

Отже, уникнути дебіторської заборгованості практично неможливо. На структуру активів та фінансові показники негативно впливає не тільки існування дебіторської заборгованості, але й наявність значної величини сумнівної та безнадійної заборгованості. Під час оцінювання структури дебіторської заборгованості необхідно перш за все звернути увагу на прострочену дебіторську заборгованість, яка відрізняється від інших видів відсутністю можливості спрогнозувати строки її повернення.

Чинна методика обліку дебіторської заборгованості не передбачає накопичення інформації про заборгованість дебіторів різного рівня деталізації та узагальнення, що обмежує можливість отримання інформації в обсязі та вигляді, достатньому для аналітичного оцінювання стану заборгованості задля прогнозування ймовірності настання платіжної кризи та складання рекомендацій щодо

її попередження. Виникає проблема щодо оцінювання дебіторської заборгованості як активу, яка зумовлена тим, що цей актив є не зовсім матеріальним, а на грошові кошти він перетворюється з часом. З огляду на інфляційні процеси та нестабільність ринкового середовища відтермінування моменту отримання грошей знижує їх купівельну спроможність і приводить до появи потреби дисконтування дебіторської заборгованості.

Крім того, власник такого активу, як дебіторська заборгованість, може продати/передати не сам актив, а лише право вимоги погашення такої заборгованості. Здебільшого такий продаж здійснюється за вартістю, яка не відповідає реальній сумі заборгованості (факторинг, цесія), тому виникає потреба оцінювання права на заборгованість для потреб обліку та звітності, яка буде враховувати всі (навіть несуттєві) особливості договору, наявність додаткових угод про можливу пролонгацію терміну виконання чи оплати, повернення товарних цінностей тощо. Особливість дебіторської заборгованості як активу проявляється в тому, що такий актив продати не так просто, як інші матеріальні активи, хоча можливість продажу (переуступки права вимоги) існує.

Відповідно до ст. 512 ЦКУ [5] кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передачі ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги). Стаття 516 ЦКУ визначає, що заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом. Однак практика доводить, що в разі переуступки права вимоги боргу доцільно повідомити боржника про фактичну зміну кредитора. Якщо дебітор не володіє інформацією й виконає своє зобов'язання перед первинним кредитором, то новий кредитор зможе вимагати погашення зобов'язання від первинного та виплати відповідної компенсації.

Договір відступлення права вимоги, який фактично визначає договірну передачу зобов'язальних вимог первісного кредитора новому кредитору, необхідно відрізнити від факторингу, де кредитором виступатиме банківська або інша фінансова установа, що здійснює фактичне фінансування однієї сторони договору іншою стороною шляхом надання їй визначеної суми грошових коштів. Згідно з договором факторингу ця послуга, надається фактором клієнту за плату, розмір якої визначається договором, тому в обліку необхідно забезпечити належне відображення операцій у разі переуступки права вимоги боргу, відмежувати його від фінансових операцій та правильно відобразити в податковому обліку (як продаж фінансового активу або як погашення поточної дебіторської заборгованості). Відступлення права вимоги боргу не матиме податкових наслідків щодо нарахування й сплати ПДВ, але вимагатиме коригування податкового кредиту.

На етапі організації обліку задля формування в системі звітності реальної величини дебіторської заборгованості необхідно чітко описати методику формування резерву сумнівних боргів [7]. Хоча вітчизняні підприємства часто ігнорують необхідність його формування, створення резерву є виправданим з економічної точки зору, оскільки, з одного боку, він виступає інструментом коригування оцінки заборгованості, а з іншого боку, він забезпечує можливість поступового «відкладення» коштів для часткового покриття можливих втрат від списання безнадійної дебіторської заборгованості, адже певну частину виручки продавець може ніколи не отримати від покупців. Проблема відображення реальної величини заборгованості обумовлена тим, що під час відвантаження продукції в продавця виникає податкове зобов'язання з ПДВ, яке авансом сплачує кредитор, але має відшкодуватися покупцем. Якщо покупець не розраховується за товар або сплачує частину боргу, то у продавця виникатимуть додаткові витрати.

Заслуговує на увагу практика ведення обліку за МСБО щодо відображення доходів від управління активами, які застосовують під час оцінювання й визнання доходів і грошових потоків, що виникають внаслідок договору з клієнтом за МСФЗ 15 щодо обліку договорів, за якими виникає дебіторська заборгованість.

Якщо дебіторська заборгованість не коригується на резерв сумнівних боргів, вона завідомо неправдива, її можна розглядати як інструмент маніпулювання величиною капіталу (його активної частини), викривлення фінансових результатів (недоотримання економічних вигід, що відповідає величині можливої сумнівної заборгованості), адже завжди присутній ризик неповернення боргу або його частини навіть найбільш сумлінним дебітором. Також у момент списання заборгованості фінансовий результат поточного періоду занижується шляхом визнання витрат, що виникли фактично в минулих періодах з моменту виникнення та доведення сумнівів щодо погашення заборгованості.

Однією з причин відмови практичного застосування резерву сумнівних боргів задля уточнення величини боргу дебіторів є суперечності щодо облікового відображення невикористаних сум резервів сумнівних боргів та їх списання. Якщо підприємство більшість продукції продає за готівку, або обсяг дебіторської заборгованості за визначеним в обліковій політиці критерієм суттєвості є несуттєвим, то формувати резерв сумнівних боргів недоцільно. Також виникають складнощі під час оцінювання платоспроможності дебіторів у процесі визначення резерву сумнівності, адже аналіз здійснюється на основі інформації, що перебуває у відкритому доступі. Її досить важко перевірити щодо підтвердження достовірності, повноти. Основними способами отримання інформації є обов'язковий запит

установчих документів контрагента або опис документів, що надаються юридичній особі в процесі державної реєстрації, зокрема довідки про відкриті рахунки, реєстрацію як платника податку (підтвердження того, що юридична особа працює в правовому полі, а не є фіктивною); наявність дозволів та ліцензій, наявність порушених господарських, кримінальних та адміністративних справ із рішеннями за результатами їх розгляду; наявність податкової заборгованості; відомості щодо перебування потенційного контрагента в процесі припинення діяльності, ліквідації чи реорганізації, зокрема з причини загрози банкрутства. Оскільки передбачити можливі ризики досить складно, як засіб їх уникнення або мінімізації варто здійснювати ретельне попереднє вивчення умов договору та включення пунктів, які захистять інтереси підприємства в разі загрози неплатежів з боку дебітора. Для збирання інформації про контрагента можна також залучати аудиторські фірми, адвокатські об'єднання.

Своєчасний контроль за періодизацією дебіторської заборгованості, її структурою та погашенням забезпечується шляхом проведення інвентаризації. Прийоми інвентаризації дають змогу встановити факт наявності безнадійної заборгованості або заборгованості, за якою минув термін позовної давності. Під час виявлення таких фактів до акта інвентаризації розрахунків додають довідку про виявлену безнадійну заборгованість, де зазначають найменування та місце знаходження дебіторів, суми, причини, дати й підстави виникнення заборгованості. Ця інформація дублюється в протоколі, який затверджує керівник підприємства.

Розглянемо документальне підтвердження результатів проведеної інвентаризації розрахунків за надані послуги на конкретному прикладі. Підприємство здійснює господарську діяльність, пов'язану з наданням рекламних послуг. Початком проведення інвентаризації розрахунків на підприємстві є наявність наказу керівника на проведення інвентаризації розрахунків та акта за результатами проведеної інвентаризації розрахунків, у якому встановлено наявність або відсутність дебіторської чи кредиторської заборгованості за надані послуги. Перевірка проводиться за даними, що відображені в первинних та зведених документах.

Першим документом, що засвідчує правові відносини між підприємствами Y та X, є укладений договір відповідно до норм, визначених ст. ст. 626–632 ЦКУ [5] та ст. ст. 180–181 ГКУ (в нашому разі – договір про надання рекламних послуг підприємством А (виконавець) замовнику та споживачу цих послуг). Під час перевірки договору варто звернути увагу на те, що мають бути чітко описані такі основні положення:

1) предметом договору є надання рекламних послуг у сфері зовнішньої реклами, а саме розклеювання рекламних брошур;

2) вартість договору становить 36 900,00 грн.;

3) строком виконання послуг є січень-травень 2019 року;

4) здійснення оплати за надані послуги має відбуватися згідно з актами надання послуг;

5) строк дії договору закінчується 31 травня 2019 року.

Для обліку поточних розрахунків за надані послуги підприємство застосовує оборотно-сальдову відомість по субрахунку 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» щодо розрахунків із контрагентом (замовником).

Згідно з даними оборотно-сальдової відомості підприємство А надало рекламні послуги у сфері зовнішньої реклами підприємству X за січень-травень 2019 року на загальну суму 36 900,00 грн. Оскільки згідно з вищезгаданим договором між підприємствами оплата за надані послуги здійснювалась відповідно до актів надання послуг, слід перевірити наявність усіх актів за січень-травень 2019 року на суму договору (36 900,00 грн.), виставлені рахунки на оплату та прибуткові касові ордери (виписки банку), що засвідчують надходження коштів від дебітора-замовника на зазначену суму за надані рекламні послуги у сфері зовнішньої реклами. За результатами перевірки правильності проведення розрахунків між виконавцем і замовником (отримувачем) складено акт звірки взаєморозрахунків між контрагентами. В ньому чітко зазначено дату надання послуг та отримання коштів, суму надходження коштів за надані послуги за січень-травень 2019 року. На рахунок підприємства А надійшли кошти за надані рекламні послуги у сфері зовнішньої реклами від замовника в загальній сумі 36 900,00 грн. Цим актом підтверджується факт погашення заборгованості та її відсутність на звітну дату.

Незалежно від джерела списання суму списаної дебіторської заборгованості обліковують на позабалансовому субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» не менше трьох років (звичайний термін позовної давності) для того, щоби мати можливість спостереження за майновим станом боржника, якщо дебітор із часом зможе цю заборгованість оплатити. Якщо дебітор поверне заборгованість, то сума відшкодування раніше списаного безнадійного боргу відображається у складі інших операційних доходів (Кт 716 «Відшкодування раніше списаних активів»).

Ще однією особливістю, яка повинна враховуватися в процесі обліку та контролю дебіторської заборгованості, є можливість її часткової оплати, зокрема щодо сумнівної та безнадійної заборгованості. У разі отримання часткової сплати від дебітора платник податку зменшує фінансовий результат до оподаткування на суму коригування (зменшення) резерву сумнівних боргів, на яку збільшився фінансовий результат до оподаткування, якщо він є платником податку на прибуток, тому під

час здійснення інвентаризації необхідно забезпечити максимальну точність перевірки, особливо по тих контрагентах, за якими дебіторська заборгованість виникла в декілька етапів, так само поетапно здійснювалося її погашення. Складна структура розрахунків, яка може передбачати використання готівкової та безготівкової форм, авансові платежі тощо, ускладнює поточний контроль і вимагає більш відповідального подальшого контролю.

Система обліку та контролю дебіторської заборгованості повинна спрямовуватися на побудову ефективної системи контролю за розміром дебіторської заборгованості, яка створить передумови для забезпечення своєчасного ведення претензійної та судової роботи з дебіторами-боржниками до того часу, як прострочена заборгованість із сумнівної перетвориться на безнадійну.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи результати теоретичних і практичних досліджень, вважаємо доцільним застосовувати комплексний підхід до характеристики дебіторської заборгованості як специфічного активу бухгалтерського обліку, який, окрім суто облікового, доповнюється податковим, юридичним та економічним трактуванням.

Організація обліку дебіторської заборгованості передбачає необхідність її належної періодизації, зокрема з урахуванням можливості визнання у складі безнадійної, задля подальшого списання, достовірного оцінювання, дисконтування, формування резерву сумнівних боргів з огляду на вибрані критерії суттєвості. На особливу увагу заслуговує встановлення початку перебігу позовної давності, оскільки існують специфічні роботи, виконання яких може здійснюватися за періодами (так звані триваючі зобов'язання). Якщо підприємство здійснює облік за МСБО, необхідно чітко окреслити умови сумнівності погашення боргу, що дає підстави для віднесення заборгованості до сумнівної та формування резерву.

Власник дебіторської заборгованості як активу може продати/передати лише право вимоги погашення такої заборгованості. Такий продаж (передача) здійснюється за вартістю, яка не відповідає реальній сумі заборгованості, тому виникає необхідність максимально точного оцінювання права на заборгованість, яка буде враховувати всі особливості договору, наявність додаткових угод тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Акімова Н.С., Топоркова О.В., Євлаш Т.О., Говоруха О.О. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємств оптової торгівлі : монографія. Харків : ХДУХТ, 2016. 285 с.
2. Гайдучок Т.С., Цегельник Н.І. Основи бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній системі. *Економічні науки*. 2012. № 9. С. 190–200.

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» : Наказ Міністерства України від 8 жовтня 1999 року № 237. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 08.01.2020).

4. Лігоненко Л.О., Новікова Н.М. Управління дебіторською заборгованістю підприємства : навчальний посібник. Київ : КНТЕУ, 2005. 275 с.

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 08.01.2020).

6. Податковий кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 24.06.2019).

7. Цегельник Н.І. Формування облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями. *Облік і фінанси*. 2014. № 4(66). URL: <http://www.afj.org.ua/article/226> (дата звернення: 08.01.2020).

8. Марусяк Н.А. Дебіторська та кредиторська заборгованість як основні фінансові регулятори кругообігу оборотного капіталу підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 2. С. 139–142.

REFERENCES:

1. Akimova N.S., Toporkova O.V., Yevlash T.O., Hovorukha O.O. (2016) *Oblik ta analiz debitorskoj zaborhovanosti v systemi upravlinnia pidpriemstv optovoi torhivli* [Accounting and analysis of receivables in the system of management of wholesale trade enterprises]. Kharkiv : Kharkivskiy derzhavnyi universytet kharchuvannia ta torhivli. (in Ukrainian)

2. Hauduchok T.S., Tsehel'nyk N.I. (2012) *Osnovy bukhhalters'koho obliku debitors'koi zaborhovanosti u vitchyznianiij ta zarubizhnij* [Accounting Principles receivables in domestic and foreign system]. *Ekonomichni nauky*, no. 9, pp. 190–200. (in Ukrainian)

3. Nakaz Minfinu Ukrainy № 237 (1999) *Polozhenia (standart) bukhhalterskoho obliku 10 Debitorska zaborhovanist* [Receivables]: <http://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian) (accessed: 10 January 2020).

4. Lihonenko L.O. (2005) *Upravlinnia debitorskoju zaborhovanistiu pidpriemstva* [Receivables management of the enterprise]. Kyiv : Kyiv national trade and economics university. (in Ukrainian)

5. Zakon Ukrainy № 435-IV (2003) *Tsyvilnyi Kodeks Ukrainy* [The Civil Code of Ukraine]: <http://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian) (accessed: 10 January 2020).

6. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine] № 2755-VI (December 2, 2010). Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed: 24 June 2019) (in Ukrainian).

7. Tsehel'nyk N.I. (2014). *Formuvannya oblikovoi polityky pidpriemstva z obliku debitorskoj zaborhovanosti u systemi rozrahunkiv z pokuptsyamy* [Development of Enterprise Accounting Policy on Accounting of Receivables within Payment System with Buyers]. URL: <http://www.afj.org.ua/article/226> (in Ukrainian) (accessed: 10 January 2020).

8. Marusiak N.A. (2010) *Debitorska ta kredytor-ska zaborhovanist yak osnovni finansovi rehuliatory kruhoobihu oborotnoho kapitalu pidpriemstva*. [Accounts receivable and payables as the main financial regulators of the turnover of working capital of the enterprise]. *Bulletin of the Khmelnytsky National University*, no. 2, pp. 139–142. (in Ukrainian)